

УДК 338.3

А. Г. Макеєнко,
аспірант, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

A. G. Makeienko,
graduate student, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

QUALITY MANAGEMENT AND COMPETITIVENESS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY

Проаналізовано стан конкурентоспроможності аграрного сектора економіки країни та управління якістю, які впливають на її зростання. Визначені особливості конкурентоспроможності аграрних підприємств при виробництві альтернативних видів продукції.

Essence of competitiveness of agrarian enterprises is analysed and factors that influence on her are investigated. Certain features of competitiveness of agrarian enterprises at the production of alternative types of products.

Ключові слова: конкуренція, конкурентне середовище, конкурентоспроможність, якість продукції, Total Quality Management (TQM).

Key words: competition, competition environment, competitiveness, quality of products, Total Quality Management (TQM).

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Конкуренція є домінуючим дійовим механізмом в регулюванні ринкових відносин (процесів), яка забезпечує економічну незалежність суб'єктів господарювання та стимулює їх до росту своєї конкурентоспроможності. Від рівня якості та конкурентоспроможності продукції, підприємства, регіону та аграрного сектора країни залежить розвиток та ріст економіки держави в цілому, активізація інноваційного процесу, рівень якості продукції, значимість країни на світових ринках, що й визначає актуальність даної теми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематику питання управління якістю та конкурентоспроможності продукції визначаються в роботах таких науковців, як: А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Робінсона, Е. Чемберлена, А. Маршала [1], Ф.А. Хайека, К.Р. Макконела та С.А. Брю [2], І.Б. Гевко, Дем'яненко С.І. [3], А.Ю. Юданова [4], Ф.Н. Зав'ялова [5] та інші.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки спостерігається поглиблення інтеграційних процесів, лібералізація умов торгівлі сільськогосподарськими товарами, орієнтація на зовнішні ринки, а також підвищення уваги до якості продукції. Проблема конкурентоспроможності аграрного сектора посідає одне з провідних місць в економічному аналізі різних суб'єктів господарської діяльності, що пояснюється об'єктивним посиленням міжнародної та внутрішньої конкуренції. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають підвищення конкурентоспроможності та якості вітчизняної сільськогосподарської продукції [6, с. 56].

Так, уже сьогодні національні виробники, котрі вийшли зі своєю продукцією на міжнародні ринки, пересвідчилися, що без упровадження системи управління якістю неможливо знайти торгового партнера, а тим більше завоювати міжнародні ринки збуту і бути на них конкурентоспроможними. Саме конкуренція передбачає жорстку боротьбу за споживача і змушує керівників

підприємств шукати нові підходи до виробництва продукції найвищої якості. Ефективне управління якістю, що забезпечує високий рівень задоволення потреб і очікувань споживачів, є найважливішою передумовою успіху підприємства будь-якого виду діяльності та будь-якої форми власності. Якість продукції та послуг — це головний інструмент конкуренції, і якщо на підприємстві припиняють турбуватися щодо їхнього вдосконалення, то банкрутство буде неминучим.

Тому проблема підвищення якості продукції актуальна для усіх країн та їх підприємств. Від її вирішення значною мірою залежить успіх та ефективність національної економіки. При цьому необхідно враховувати те, що підвищення якості продукції — завдання довгострокове й безперервне. Рівень якості не може бути постійною величиною. Але на кожному часовому етапі якість продукції має бути оптимальною, тобто такою, що максимально задовольняє потреби споживачів за умови відносно мінімальних затрат на її досягнення [7, с. 51—52].

Конкурентоспроможність аграрного сектора передусім зумовлена такими чинниками як: стан та розвиток галузі; державна підтримка галузі; вплив глобалізаційних процесів на розвиток аграрних відносин України; активна діяльність та розвиток громадських організацій у розвитку галузі.

Держава на даному етапі розвитку створює заходи щодо регулювання АПК, серед яких виділяють: законодавчу діяльність та механізм санкцій; пряма державна політика; кредитну систему; оподаткування і митне регулювання; цінове регулювання.

Так на відміну від України, в провідних країнах світу головними завданнями в сфері регулювання аграрного сектора є: підвищення прибутковості сільського господарства та розширення експорту основних продовольчих товарів; попередження перевиробництва окремих видів сільськогосподарської продукції; обмеження монополізму в суміжних із сільським господарством галузях промисловості. Для підняття конкурентоздатності в українському АПК було здійснено реформування в земельному законодавстві та після вступу до СОТ здійснюється фінансування "жовтої, блакитної та зеленої скриньки", суть яких полягає у ціновій підтримці держави і компенсаціях за кредитами, підтримці сільської місцевості, обсягів виробництва та цін виробників.

Ми погоджуємось із думкою Піменова О.В., який запропонував наступні шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора:

1) стандартизація і сертифікація аграрного сектора, що мають великий конкурентоспроможний потенціал на міжнародній арені;

2) створення інфраструктури аграрного ринку;

3) створення та розвиток дорадчих центрів в аграрному секторі;

4) сприяння розвитку нових форм господарювання;

5) налагодження співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та дослідними установами;

6) підвищення якості продукції АПК, його технологій та техніки [8, с. 355—360].

Багато науковців досліджували питання залежності якості продукції і її конкурентоспроможності та їх вплив на економіку країни. Так, на думку Кулешева Г.М., в аграрному секторі якість виробленої продукції є першочерговим показником оцінки її конкурентоспроможності. Враховуючи специфіку сільського господарства, забезпечити конкурентоспроможність продукції за якістю можна насамперед завдяки осмисленому дотриманню вимог технології виробництва окремих її видів. Тож, щоб забезпечити якість продукції, необхідно проводити ретельний контроль якості продукції від виробництва до моменту надходження її до споживача, це повинно забезпечуватись категоріями нормативних документів (стандартами, технічними умовами, сертифікатами, свідоцтвами якості тощо) як національними, так і міжнародними [9, с. 176].

Невідповідність продукції АПК європейським стандартам та недосконалість законодавства є основною причиною масового зниження виробничих потужностей, а в крайньому випадку — і зупинкою виробництва. Дана ситуація пояснюється значним спадом ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств в останнє десятиліття існування незалежної України.

А відтак основними причинами зниження виробництва сільськогосподарської продукції Семенда Д.К. і Голота А.С. вважають:

— зниження технологічного рівня виробництва;

— моральне та фізичне зношення обладнання;

— зниження інвестиційного та інноваційного потенціалу;

— витіснення вітчизняних виробників з внутрішнього та зовнішнього ринків;

— використання неякісної сировини з метою зниження собівартості;

— відсутність достовірної інформації про ринки збуту.

Для вирішення даних проблем вони пропонують здійснити через низку напрямів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, основними з яких є:

— комплексний підхід до проблеми організації ресурсної та асортиментної структури АПК;

- впровадження інноваційних технологій та підходів у виробництво шляхом підвищення інвестиційної привабливості галузей АПК;
- ефективне управління ризиками операційної діяльності;
- удосконалення моніторингу зовнішнього середовища;
- формування ефективної маркетингової стратегії;
- підвищення кваліфікації працівників;
- здійснення постійного контролю за якістю управління;
- удосконалення нормативно-правової бази в сфері сільського господарства;

— розширення кола споживачів як на вітчизняному, так і на зовнішньому ринках [10, с. 123].

Вирішенням даних проблем управління якістю та підвищення конкурентоспроможності займаються як керівники вищих рівнів — уряд, так і керівники нижчих — можновладці на місцях та керівництво окремих господарських одиниць. Про це свідчить індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у січні-лютому 2013 р. порівняно з відповідним періодом 2012 р. і становить 105,8%. Відповідні статистичні дані, розраховані Держкомстат України, говорять про зрушення, які відображені в таблиці 1 [11].

Не слід забувати і про найзначніше досягнення у сфері забезпечення високого рівня якості і конкурентоспроможності продукції за останні роки запровадження в аграрному секторі системи загального менеджменту якості — Total Quality Management (TQM).

TQM — загальний менеджмент якості — отримав розвиток як метод управління, визнаний у всьому світі із середини 80-х рр. минулого століття. Як і багато інших філософій якості, ця концепція виникла в Японії. Стандартне розуміння TQM як загального менеджменту якості дає визначення цьому терміну як управлінського підходу керівництва організацією, націленого на якість, заснованого на участі всіх її членів і спрямованого на досягнення довгострокового успіху шляхом задоволення вимог споживачів і отримання користі як для самих членів організації, так і суспільства в цілому.

Парадигма TQM містить у собі систему принципів, яка допомагає щонайкраще використовувати наявні ресурси організації. Саме ці принципи менеджменту якості продукції й покладені в основу стандартів на системи управління якістю, що входять до ISO 9000.

Існує вісім принципів менеджменту якості (TQM):

1) орієнтація на споживача. Організації залежать від своїх споживачів і тому повинні розуміти їх поточні й майбутні потреби, виконувати їхні вимоги і прагнути перевершити їхні очікування;

Таблиця 1. Індекси цін реалізації сільськогосподарської продукції у 2013 році (сільськогосподарські підприємства (крім малих); % до відповідного періоду 2012 р.)

Період	Сільськогосподарська продукція – всього	У тому числі	
		Продукція рослинництва	Продукція тваринництва
Січень	104,7	127,7	96,6
Січень – лютий	105,7	123,1	96,9
Січень – березень	106,0	121,7	96,7

2) лідерство керівника. Керівники забезпечують єдність мети й напрямку діяльності організації. Їм варто створювати й підтримувати внутрішнє середовище, що забезпечує повне залучення працівників у вирішення завдань організації;

3) залучення працівників. Працівники всіх рівнів становлять основу організації, і їхнє повне залучення дає можливість організації з вигодою використати їхні здатності;

4) підхід до системи як до прогресу. Бажаний результат досягається ефективніше, коли діяльністю й відповідними ресурсами управляють як процесом;

5) системний підхід до управління. Виявлення, розуміння і менеджмент взаємозалежних процесів як системи сприяють результативності й ефективності організації з досягненням її цілей;

6) постійне поліпшення. Постійне поліпшення діяльності організації в цілому варто розглядати як її незмінну мету;

7) прийняття рішень, заснованих на фактах. Ефективні рішення ґрунтуються на аналізі даних і інформації;

8) взаємовигідні відносини з постачальниками. Організація і її постачальники взаємозалежні, і відносини взаємної вигоди підвищують здатність обох сторін створювати цінності.

Тому, на думку Савіцького А. В, коли політика керівництва включає перераховані принципи TQM, що дозволяють співробітникам успішно працювати в майбутньому і об'єднувати всіх зацікавлених осіб єдиною метою — підприємство здатне ефективно функціонувати в конкурентному середовищі, тому що головна цільова настанова систем якості, побудованих на основі стандартів ISO 9000, — це забезпечення якості продукції, що потребує замовник, і надання йому доказів у здатності підприємства зробити це. Дані зміни вже активно функціонують на промислових підприємствах і частково використовуються на сільськогосподарських [12, с. 64—65].

Запровадження цієї системи на вітчизняних підприємствах сприятиме вирішенню багатьох проблемних питань, які виникають у процесі ведення господарської діяльності підприємства, а саме:

- запобігання причинам виникнення дефектів та контроль невиробничих витрат;

- залучення всіх співробітників у діяльність з поліпшення якості;
- активне стратегічне управління;
- безперервне вдосконалювання якості продукції й процесів;
- оптимальне використання всіх ресурсів організації;
- використання наукових підходів у вирішенні завдань;
- виконання наміченого точно в строк;
- регулярна самооцінка.

Аграрний сектор економіки переживає тяжкі часи, тобто поступові, але ґрунтовні зрушення. Проблеми управління якістю і конкурентоспроможністю постають уже в нових ракурсах на відміну від подібних проблем минулих десятиліть.

Для того щоб з гідністю та ефективністю пройти даний етап розвитку, потрібно не тільки зважати на результати провідних розвинених країн світу, але й запозичити найкращі і найбільш оптимальні для нашої країни шляхи.

Виходячи з цього можемо запропонувати такі шляхи, які вже знайшли відображення у світовій практиці:

- всебічне навчання персоналу підприємства методом бездефектної праці, твердий контроль за дотриманням технології, залучення робітників до управління якістю продукції за допомогою гуртків якості;
- широке впровадження наукових розробок в область управління і технологій;
- високий ступінь комп'ютеризації всіх операцій управління, аналізу та контролю за виробництвом;
- максимальне використання можливостей людини, для чого приймаються міри зі стимулювання творчої активності (гуртки якості), виховання патріотизму до своєї організації, систематичного та повсякчасного навчання персоналу;
- розвиток корпоративного духу;
- законодавча основа для проведення всіх робіт, пов'язаних з оцінкою та підтвердженням якості;
- гармонізація вимог національних стандартів, правил і процедур сертифікації;
- створення регіональної інфраструктури та мережі національних організацій, уповноважених проводити роботи із сертифікації продукції та систем якості, акредитації лабораторій, реєстрації спеціалістів з якості тощо;
- розвиток інтеграції по стадіях життєвого циклу продукції;
- розвиток аудиту якості [13, с. 331].

ВИСНОВКИ

Отже, управління якістю і конкурентоспроможністю в аграрному секторі економіки країни потребує глобальних змін. Це викликано не тільки низькими макропоказниками порівняно з показниками країн світу, а й відставанням (гальмуванні) у розвит-

ку і впровадженнях нових технологій, що дали б поштовх зрушити з мертвої точки аграрний сектор країни, який вже тривалий термін часу базується на "теоріях Радянського Союзу". Економіка всієї країни через ці застої зазнає збитків. Як бачимо, провідні країни світу продовжують удосконалювати управління якістю продукції, що є фундаментом ефективної політики в підвищенні конкурентоздатності не тільки для аграрних підприємств, а й держави в її загальному аспекті розвитку.

Література:

1. Маршалл А. Принципы экономической науки. — Т.1. / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1993. — 26 с.
 2. Макконнел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: В 2 т.: Пер. с англ. — М.: Республика, 1992. — 799 с.
 3. Менеджмент аграрних підприємств: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2005. — 347 с.
 4. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yudanov.ru/conkur_1.html
 5. Кондратюк О.І. Конкуренентоспроможність сільського господарства та шляхи її підвищення / О.І. Кондратюк // Економіка та управління національним господарством. — 2011. — С. 56—63.
 6. Піменова О. В. Проблеми конкурентоспроможності аграрного сектора України // Теоритичні та прикладні питання економіки — Випуск № 21 — С. 355—360.
 7. Друзюк В., Федак О. Система управління якістю — інвестиція в майбутнє / В. Друзюк, О. Федак // Стандартизація і сертифікація. — 2011. — С. 51—54.
 8. Кулешова Г. М. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності продукції АПК // Вісник ЖДТУ. — Випуск № 1. — С. 176.
 9. Семенда Д.К., Голота А.С. Фактори підвищення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств. — С. 123—124.
 10. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 11. Савіцький А. В. Проблеми та сучасний стан управління якістю продукції промислових підприємств // Економіка та менеджмент. — Вісник Вінницького політехнічного інституту. — 2012. — С. 65—66.
 12. Уткіна Ю.М. Теоретичні основи впровадження ефективної системи менеджменту якості на підприємствах // Вісник економіки транспорту і промисловості. — № 34. — Економіка підприємства. — 2011. — С. 329—331.
 13. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України". Аналітична доповідь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1011_dop.pdf
- Стаття надійшла до редакції 07.05.2013 р.